

බුන්මජාල සූත්‍රයට ටීකාවෙන් ලැබී ඇති දායකත්වය පිළිබඳ විමසුමක්

- ආචාර්ය දිවුලපැලැස්සේ විමලානන්ද හිමි

හැඳින්වීම

බුදුරදුන්ගේ ශ්‍රී මුඛ දේශනා සමුදායට සරල දේශනා මෙන් ම ඉතාගැඹුරු දේශනා ද අන්තර්ගත විය. ශ්‍රාවකයාට පහසුවෙන් තේරුම්ගත නොහැකි ඇතැම් දේශනා බුදුරදුන් වෙතින් ම හෝ බහුශ්‍රැත ශ්‍රාවකයෙකු වෙතින් හෝ විවරණය කරවාගත් අයුරු මධුපිණ්ඩික, වේදල්ල වැනි සූත්‍රවලින් ප්‍රකට වේ. දේශනා පාලියේ සූත්‍ර තුළින් ම ඇරඹුණු මෙම ධර්ම විවරණ ක්‍රමය පසුකාලයේ දී වඩාත් සංවර්ධනයට භාජන වීමෙන් අට්ඨකථා පාලි නමින් පාඨුල සාහිත්‍යාංගයක් බිහිවෙයි. අට්ඨකථාවල දී ඔපවත් වූ මෙම විවරණ ක්‍රමය තවදුරටත් ඉදිරියට ව්‍යාප්ත වීමේ ප්‍රතිඵලයක් ලෙස ටීකා සාහිත්‍යය බිහිවීම හැඳින්විය හැකිය.

ටීකා ධාතුවෙන් පරව ක ප්‍රත්‍යය යෙදී¹ නිර්මාණය වන ටීකා පදයෙන් විෂම පදවලට ව්‍යාධ්‍යාන සැපයීම, විස්තර කිරීම යන අර්ථ ලැබේ.² විශේෂයෙන් විවරණය කිරීම යන අර්ථය ද ඉදිරිපත් වේ.³ අවබෝධයට අපහසු යම් යම් පදවලට අර්ථවිවරණ සැපයීම ටීකා නමින් හැඳින්වෙන බව මෙයින් පැහැදිලි වේ.

පාලි සාහිත්‍යය තුළ ටීකා සාහිත්‍යයට ලැබෙනුයේ අද්විතීය ස්ථානයකි. ටීකා ග්‍රන්ථ රචනය දේශීය උගතුන්ගෙන් මෙන් ම විදේශීය උගතුන්ගෙන් ද සිදුවුණි. ටීකා ග්‍රන්ථයන්ගෙන් ද අපේක්ෂිත ප්‍රධාන අරමුණු කිහිපයකි. එනම්, නො පැහැදිලි තැන්

පැහැදිලි කිරීම, අවශ්‍ය කරුණු වැඩි දුරටත් විස්තර කිරීම, ඇතැම් ආචාර්ය මතයන්හි දුර්වලතා පෙන්වා දීම, අප්‍රකට ආචාර්ය මත විමසීම, අන්‍යටීකාචාර්ය මත විමසීම⁴ යනාදී වශයෙනි. දීඝනිකාය ටීකාවේ අර්ථ විවරණ ක්‍රම හයක් මහාචාර්ය ලිලි ද සිල්වා පෙන්වාදෙයි.⁵ එනම්, සම්බන්ධ, පද, පදවිභාග, අර්ථ, අනුයෝග සහ පරිහාර යනුවෙනි. මෙහි සම්බන්ධය යනු අදාළ පාඨය මූල ග්‍රන්ථය තුළ කවර ස්ථානයක තිබේ ද යන්න දැක්වීමයි. සූත්‍ර නිදානය ලෙස පෙළට ඇති සම්බන්ධය ද අට්ඨකථා නිදානය ලෙස අටුවාවට ඇති සම්බන්ධය ද ඉදිරිපත් කිරීම එයින් අදහස් කෙරේ.⁶ පදකො යන්නෙන් අදාළ කොටසට පදයක් පාසා අර්ථ දැක්වීම අදහස් වේ.⁷ පදවිභාගය යනු විවරණය කරන කොටසේ ඇති පද නිපාත උපසර්ග ආධ්‍යාන ආදී වශයෙන් වෙන් කර දැක්වීමයි.⁸ එනම් ව්‍යාකරණානුකූලව විභාග කිරීමයි. මෙහිදී අප්‍රබන්ධපද වණ්ණනා, අනුත්තාන පද වණ්ණනා යනුවෙන් මූලින් විස්තර නො කළ පද වර්ණනා කිරීමත් අපැහැදිලි පද විස්තර කිරීමත් ප්‍රතිපත්තියක් වශයෙන් සිදුකොට තිබේ. ටීකාවේ දී පද විභාගය විවරණය කරමින් 'පදවිභාගොති පදානං විසෙසො, න පදවිග්ගහො' යනුවෙන් පදවිශේෂය බවත් පද විග්‍රහය නොවන බවත් පෙන්වාදෙයි. වචනවල හා සංකල්පවල නිවැරදි අදහස දීම අත්තො යන්නෙන් අදහස් වේ.⁹ ටීකාවේ දී 'අත්ථොති පදත්ථතො' යනුවෙන් අත්ථ යනු පදාර්ථය බවත් අත්ථුද්ධාර ක්‍රමයෙන් අර්ථය ඔසවා තැබීමෙන් විවරණය කිරීම මෙහි විශේෂත්වය බව දක්වයි. ප්‍රශ්න නැගීම හා ඒවාට පිළිතුරුදීම අනුයෝග හා පරිහාර යන ක්‍රම දෙකින් අදහස් කෙරෙයි.¹⁰ එමගින් මූලාශ්‍රය ග්‍රන්ථවල පරස්පර විරෝධී මත ඇත්දැයි විමසීමත් අන්‍ය ලබ්ධික මත විවේචනය කිරීමත් සිදුව තිබේ. මෙම පොදු අරමුණු මූලික කරගනිමින් ලීනත්ථවණ්ණනා නම් වූ දීඝනිකායට්ඨකථා ටීකාව ද රචිතය. ඓතිහාසික සහ සාහිත්‍යමය කරුණු පදනම් කරගනිමින් පෙළ සහ අටුවා විවරණයන්ට ටීකාවෙන් ලැබුණු දායකත්වය පිළිබඳව විමර්ශනය කිරීම අසීරු වූයමකි. එයට හේතුව නම් අටුවා අර්ථකථනයන් මෙන්ම ඉතා

උසස් වූ අර්ථ විශ්ලේෂණයක් ටිකාවෙන් ද සිදු වූ බැවිනි. ඒ අනුව මෙම ලිපියෙන් අපේක්ෂා කෙරෙනුයේ බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රයට ටිකාවෙන් ලැබී ඇති දායකත්වය පිළිබඳ විශ්ලේෂණයක් කිරීම යි.

බ්‍රහ්මජාල සූත්‍ර ටිකා වර්ණනාවේ ස්වභාවය

ප්‍රාග් බෞද්ධ භාරතීය සමාජයේ ආගමික හා සාමාජික පසුබිම පිළිබඳ මනාව විශ්ලේෂණය කරන හෙයින් ථේරවාදී සම්ප්‍රදාය විසින් බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රය සූත්‍ර පිටකයේ පළමු සූත්‍රය ලෙසින් සංගෘහිතය. එකල සමාජයේ පැවැති විවිධ මතවාද, දෘෂ්ටිවාද පිළිබඳ යථාර්ථවාදී විනිශ්චයක් බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රය මගින් විවරණය කෙරේ. එකල සමාජයේ ආදානග්‍රාහී ලෙස වැළඳගෙන සිටි දෘෂ්ටිවාදයන්ගේ සාවද්‍යතාව මෙන් ම කිසිදු දෘෂ්ටියකින් නොබැඳී සිටීමේ අවශ්‍යතාව ද පෙන්වා දෙයි.¹¹ සූත්‍රයෙහි යථා ස්වභාවය පිළිබඳ පූර්ණ අර්ථ විග්‍රහයක් ටිකා විවරණය තුළ ඇතුළත් වන අතර ඒ පිළිබඳ තොරතුරු විශ්ලේෂණය කිරීම මෙහි දී සිදුකෙරේ.

'ලීනත්ථවණ්ණනා' යනු දීඝනිකාය ටිකාවට ලබා දුන් ග්‍රන්ථ නාමයයි. එයින් පැහැදිලි වනුයේ සැඟවුණු අර්ථ විශ්ලේෂණය කිරීම එහි ප්‍රධාන අපේක්ෂාව බවයි. පාලි ටිකාවන්ගේ මහත් වූ සාහිත්‍යමය සංවර්ධනයක් සිදුවන්නේ ලක්දිව දී ය. මුලින් ම ටිකා යන වචනය ව්‍යවහාරයට පැමිණෙන්නේ පොළොන්නරු අවධියේ දී ය.¹² භාරතීය සංස්කෘත ටිකා සාහිත්‍යයේ ආභාසයෙන් මෙරට ටිකා රචනයට මඟ පෑදුණි. එහෙත් මුල් යුගයේ දී ග්‍රන්ථ රචකයන් එම කෘති හැදින්වීම සඳහා භාවිත කර ඇත්තේ ටිකා යන වචනය නොවේ. ඔවුන් ඒ සඳහා යොදා ගත්තේ ලීන යන වචනයයි.¹³ ඒ අනුව ලීනත්ථප්පකාසිනී, ලීනත්ථවණ්ණනා, ලීනත්ථදීපනී ආදී නාමයන් ග්‍රන්ථ නාමකරණය සඳහා යෙදුණි. 'ලීන' යන වචනයේ අර්ථය ද සැඟවුණු, අප්‍රකට යනුයි. අටුවාවල ඇති දුරවබෝධ පදවල සැඟවුණු අර්ථ දක්වන බැවින් මෙම නම

භාවිත කෙරුණි. පාලි සාහිත්‍යය තුළ ටිකා යන වචනය ග්‍රන්ථ හැදින්වීම සඳහා යොදාගත් ආකාරය දක්නට ලැබෙන්නේ ක්‍රි.ව. 10-11 වන සියවස්වල දී ය.

ටිකා ග්‍රන්ථයන්හි විශේෂත්වය වනුයේ ද අටුවාලාරීන්ට මඟහැරුණු හෝ සංක්ෂිප්තව විවරිත පද කෙරෙහි විශේෂ අවධානය යොමු කරමින් පුළුල් ලෙස විවරණය කිරීමයි. මේ නිසාම බුද්ධසෝභාලාරීන් විසින් සම්පාදිත සුමංගලවිලාසිනී නම් වූ දීඝනිකාය. අට්ඨකථාවට වඩා ධම්මපාලාලාරීන් විසින් සම්පාදිත ලීනත්ථවණ්ණනා ටිකාව ප්‍රාමාණිකත්වයෙන් ද ඉතා උසස් වේ.

ථේරවාදී සම්ප්‍රදායට අනුව බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රය යනු සූත්‍ර තෙළෙසකින් සමන්විත වූ දීඝනිකායේ සීලක්ඛන්ධ වග්ගයේ පළමු සූත්‍රයයි. බ්‍රහ්ම යනු උසස්, ශ්‍රේෂ්ඨ, පරිපූර්ණ ඥානාර්ථයෙන් ද ජාල යනු දැල, ජාලය, දෘෂ්ටි අර්ථයෙන් ද යුක්තය. බුද්ධ කාලීන භාරතීය සමාජය විවිධ දාර්ශනිකයන්ගේ දෘෂ්ටි ජාලයන්ගෙන් සමන්විත වූ හෙයින් මෙම සූත්‍රයට බ්‍රහ්මජාල යන නාමය ලබා දී තිබේ. එසේම සූත්‍රාවසානයේ මෙයට පර්යාය නාම කීපයක් ම ඇතුළත් වේ. එනම් අත්ථජාල, ධම්මජාල, බ්‍රහ්මජාල, දිට්ඨිජාල සහ අනුත්තර සඛිගාමච්ඡය යනුයි.¹⁴ අටුවා සහ ටිකා විවරණවලට අනුව මෙම ආත්ම භාවයටත් ඊළඟ ආත්ම භාවයටත් අර්ථ සම්පත්තියෙන් යුක්ත ධර්මයක් වූ හෙයින් 'අත්ථජාල' නම් විය. පෙළ බසින් ධර්මය කියූ බැවින් 'ධම්මජාල' නම් විය. ශ්‍රේෂ්ඨ අර්ථයෙන් බ්‍රහ්ම වූ සර්වඥතා ඥානය හෙවත් බුද්ධ උපදේශයම අන්තර්ගත වූ හෙයින් 'බ්‍රහ්මජාල' නම් විය. දෙසැටක් දෘෂ්ටි ජාලයන්ගෙන් යුක්ත වූ හෙයින් 'දිට්ඨිජාල' නම් විය. මෙම ධර්ම පර්යායෙන් දේවපුත්ත, ස්කන්ධ, මව්වු සහ කිලේස යන මාරයන් මර්දනය කළ හෙයින් 'අනුත්තර සඛිගාමච්ඡය' යන නාමය දරන බව ද¹⁵ විවරණය කෙරේ. මිථ්‍යා දෘෂ්ටිකයන්ගේ අතිවාද මථනය කොට බුද්ධෝපදේශය ස්ථාපිත කිරීම බ්‍රහ්මජාල සූත්‍රයෙන් සිදුකෙරේ.

සමස්ත සූත්‍රය ප්‍රධාන කොටස් දෙකකින් යුක්ත වේ. එනම් සීල කාණ්ඩය සහ දෙසැටක් මිථ්‍යා දෘෂ්ටි විචරණයයි. මුලින් ම බ්‍රහ්මචාර සූත්‍රයෙහි අවධානය යොමු වනුයේ වූලසීල, මජ්ඣිමසීල සහ මහාසීල යන තෙවැදෑරුම් වූ සීලකාණ්ඩ විචරණයටයි. ඒ අනුව බ්‍රහ්මචාර සූත්‍රය දේශනා කිරීම අරමුණු කිහිපයකින් යුක්තව බුදුන් වහන්සේ හික්‍ෂුන් වහන්සේලා පිරිවරා නාලන්දා මාර්ගයට පිළිපත් බැව් අවධාරණය කෙරේ.

ටිකාව සූත්‍රාරම්භයේ දී ම 'තං අද්ධානං පටිපන්නො නාලන්දායං වෙනොයානං විවිධං හිතසුඛනිජ්ජන්තිං ආකඛිකනං, ඉමිස්සා ච අට්ඨුප්පන්තියා තිවිධසීලානඛිකනං නානාවිධකුහනලපනාදි මිච්ඡාජ්චවිද්ධංසනං, ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිජාල විනිවේදනං, දසසහස්සිලොකධාතුකම්පනං බ්‍රහ්මචාරසුන්තන්තං දෙසෙස්සාමීති'¹⁶ යනුවෙන් බුදුන්වහන්සේ හික්‍ෂු සංඝයා පිරිවරා රජගහ නුවරින් නික්ම නාලන්දාව බලා පිටත්වීමට මාර්ගයට පිළිපත්තේ කිනම් කාරණයක් මුල්කරගෙන දැයි මනාව විචරණ කෙරේ. එයින් මුල්ම කරුණ වූයේ හික්මිය යුතු ජනයන්ගේ හිතසුව සම්පාදනය කිරීමයි. එසේ ම ලාභ සත්කාර ලබාගැනීමේ අපේක්‍ෂාවෙන්¹⁷ නොයෙක් ආකාරයන්ගෙන් රැවටීම් ආදී වැරදි දිවි පැවැතුම්වලින් යුක්ත වූවන් එයින් මුදවාලීම තවත් අරමුණකි. වූලසීල, මජ්ඣිමසීල සහ මහාසීල මගින් විචරණය කෙරෙනුයේ වැරදි ආකල්පවලින් මිදී පුද්ගලයා නිවැරදි මාර්ගයේ ගමන් කිරීමට යොමු කරවීමයි. මෙම සීල විචරණය තුළින් භාරතීය සමාජයේ පැවැති ආගමික, සාමාජික සහ සංස්කෘතික අංශයන් පිළිබඳ පැහැදිලි අවබෝධයක් ද ලබා දෙයි. ජීවේෂයෙන් බමුණන් පවත්වාගෙන ගිය යාග භෝමාදිය දක්වමින් එකල සමාජයේ පැවැති කලා විද්‍යාවන් පිළිබඳව ද කරුණු සඳහන් කෙරේ. සාමුද්‍රිකා, නිමිති, උත්පාද, ස්වප්න, ලක්‍ෂණ, මූෂික, නීති, කාව්‍ය, ගණිත, විතණ්ඩ වැනි ශාස්ත්‍ර පිළිබඳවත් අභිග, භූත, විෂ, සර්ප, විච්ඡික, ශකුණ, වායස සහ වාස්තු විද්‍යා පිළිබඳවත් සීල කාණ්ඩය තුළින් විචරණය වන ආකාරය දැකිය හැකිය.

එසේම එකල සමාජයේ ව්‍යාප්තව පැවැති දෙසැටක් දෘෂ්ටිජාලයන් තුරන් කිරීමේ අභිලාෂයෙන් සහ දසදහසක් ලෝකධාතුව කම්පා කරවමින් බ්‍රහ්මචාර සූත්‍රය දේශනා කරන ලදැයි යන අදහස ටිකාවෙහි අවධාරණය කෙරේ. මේ අනුව බ්‍රහ්මචාර සූත්‍රය දේශනා කෙරෙනුයේ සමස්ත සමාජයේ දෘෂ්ටිජාලයක්ව, විස්තෘතව පැවැති විවිධ මතවාදයන්හි ඇති නිරර්ථක බව පෙන්වා දෙමින් යථාර්ථය ලෝකයට ප්‍රත්‍යක්ෂ කරදීමේ අභිලාෂයෙනි.

භාරතීය විවිධ ආගමික සම්ප්‍රදායයන් තුළ පැවැති දෘෂ්ටි 62 ප්‍රධාන කොටස් දෙකක් යටතේ සංග්‍රහ කෙරේ. එනම් අතීත ආත්මභාව සංඛ්‍යාත ස්කන්ධ පරම්පරාව තෘෂ්ණා දෘෂ්ටි වශයෙන් වරදවා තේරුම් ගත් පූර්වාන්ත කල්පික වූ (පුබ්බන්තානු දිට්ඨිනො) 18 ක් වූ දෘෂ්ටි වාද පළමු කොටසයි. මෙම මිථ්‍යා දෘෂ්ටි අටළොස නැවත කොටස් 5 ක් යටතේ විචරණය කෙරේ. එනම් සස්සතවාද, එකච්චසස්සතවාද, අන්තානන්තිකවාද, අමරාවික්ඛෙපවාද සහ අධිච්චසමුප්පන්නවාද යනුවෙනි. මුල් සතර නැවත කොටස් 4කින් ද අවසන් සිද්ධාන්තය කොටස් 2 කින් ද යුක්තව සියල්ල අටළොස් වැදෑරුම් වේ. ප්‍රාග් බෞද්ධ භාරතීය සමාජයේ විවිධ ශ්‍රමණ, බ්‍රාහ්මණ, පරිබ්‍රාජකාදීන් විසින් ආත්මය සහ ලෝකය ආදිය සම්බන්ධව පූර්වාන්ත කල්පිත මිථ්‍යා දෘෂ්ටි පහළ වී තිබිණි.

දෙවැන්න අනාගත ස්කන්ධ පරම්පරාව වරදවා තේරුම් ගැනීමෙන් පහළ කරගත් ආත්මය සහ ලෝකයේ අනිත්‍ය සම්බන්ධ අපරාන්ත කල්පික වූ (අපරන්තකප්පිකා) 44 වැදෑරුම් දෘෂ්ටි වාදයෝයි. පූර්වාන්ත කල්පික මත ප්‍රතිකෂේප කළ ශ්‍රමණ, බ්‍රාහ්මණ සහ පරිබ්‍රාජක පිරිසක් හේතු 16 ක ආධාරයෙන් මරණයෙන් පසු ද ආත්මය තුළ සංඥා ඇති බව පිළිගන්නා ලදී. හේතු 8 ක ආධාරයෙන් තවත් පිරිසක් පිළිගනුයේ ආත්මය තුළ සංඥාව නොමැති බවය. තවත් පිරිසක් මත 7 ක් ඉදිරිපත් කරමින් ප්‍රකාශ කරනුයේ ආත්මයේ පූර්ණ උච්චේදයක් වන බවයි. ඔවුන්

උච්ඡේදවාදීන් ය. තවත් පිරිසක් මත 5 ක් දක්වමින් මේ ආත්මය තුළ දී ම නිර්වාණය හෙවත් මෝක්ෂය ලැබෙන බව පිළිගන්නා ලදී. මෙසේ ආත්මය සහ ලෝකය සම්බන්ධ මිථ්‍යා දෘෂ්ටි 44 කින් අපරාන්ත කල්පිත සිද්ධාන්තය යුක්ත වේ. මෙසේ භාරතීය ආගමික දාර්ශනිකයන් අතර පැවැති දෙසැටක වූ පරස්පර විරෝධී මිථ්‍යාදෘෂ්ටි පිළිබඳ පූර්ණ විචරණයක් බ්‍රහ්මඡාල සූත්‍රයෙන් විවර්තය. මෙම දෘෂ්ටිවාද සියල්ල සමස්තයක් ලෙස සලකා බැලූ විද්වතුන් බුද්ධිකාලීන සමාජයේ පැවැති දාර්ශනික සංකල්ප කීපයක් ඉදිරිපත් කරයි. එනම් ආත්මය පිළිබඳ සංකල්පය, විශ්වය හෙවත් ලෝකය පිළිබඳ සංකල්පය, ඥානෝපාය පිළිබඳ සංකල්පය, නිර්වාණය සහ සදාචාර සංකල්පය වශයෙනි.¹⁸

ධර්ම කරුණු විශ්ලේෂණය කරමින් ටීකාකරණය කරන අතරතුර සූත්‍රයෙහි ස්වභාවය පිළිබඳව පැහැදිලි කිරීම් ද ටීකාව තුළින් අවස්ථා කිහිපයක දී හමුවේ. 'එස්ස' සදහා දුන් ටීකා විචරණයේ දී ද සූත්‍රයෙහි ස්වභාවය පිළිබඳ සදහන් කිරීමක් සිදුකෙරේ. එනම් "එතස්මිං සුත්තෙ වෙදනාය පධාන කාරණභාවදස්සනත්ථං. එස්සසීසෙන දෙසනා කතා. එස්සපච්චයා වෙදනාති ආදිනා එස්සං ආදිං කත්වා අපරන්තපටිසන්ධානෙන පච්චයපරම්පරං දස්සෙනුං එවං ඉධාපි බ්‍රහ්මඡාලෙ එස්සායනනෙහි චුස්ස චුස්සාති එස්සමුඛෙන චුත්තං."¹⁹ යනුවෙනි. මෙම විචරණයට අනුව වෙදනා ප්‍රත්‍යයෙන් ප්‍රධාන කාරණා සිදුවෙන බැව් දැක්වීම පිණිස එස්සය හෙවත් ස්පර්ශය මූලිකත්වයෙන් දේශනා කරන ලද බව පෙන්වා දෙයි. මෙය බ්‍රහ්මඡාල සූත්‍ර ටීකාර්ථ විචරණයෙහි ස්වභාවයයි. එසේ ම මෙම සූත්‍රය අන්‍යයන්ට සාධාරණ වූ එහෙත් අවබෝධයට ඉතා දුෂ්කර වූ ප්‍රඥාවෙන් ම දැනගත යුතු වූ සූත්‍රයක් වශයෙන් දේශනා කළ බව 'ඉදං බ්‍රහ්මඡාලදෙසනාය අනඤ්ඤ සාධාරණත්තා සුදුක්කරතාදස්සනත්ථං චුත්තං' යනුවෙන් ටීකාවේ සදහන් වේ.

ගාථාවන්ගෙන් තොර වූ බ්‍රහ්මඡාල සූත්‍රය කථේතුකමායතා ලක්ෂණයෙන් යුක්තව දේශිත සූත්‍රයක් බැව් ටීකාව විග්‍රහ කෙරේ. එහි දී මූලික ම කථේතුකමායතා ලක්ෂණයෙහි ස්වභාවය කෙබඳුදැයි පැහැදිලි කර අනතුරුව සූත්‍රයෙහි ස්වභාවය පෙන්වා දෙයි.

"කථමඤ්ච තං හික්ඛවෙ ආදිනා තත්ථ තත්ථ පචත්තාය කථේතුකමායතාපුච්ඡාය විස්සජ්ජනවසෙන පචත්තාය ඉදං සුත්තං වෙය්‍යාකරණං හොති. යස්මා පන පුච්ඡාවිස්සජ්ජනෙ පචත්තම්පි සගාථකං සුත්තං ගෙය්‍යං නාම හොති, නිග්ගාථකං එව පනඛගන්තරහෙතුරහිතං වෙය්‍යාකරණං."²⁰

පිළිතුරු දෙන කැමැත්තෙන් තමා ම නඟන ප්‍රශ්න කථේතුකමායතා පුච්ඡා²¹ හෝ වින්ථාරෙතුකමායතා පුච්ඡා යනුවෙන් හැඳින්වේ. අර්ථ වර්ණනාවේ දී ප්‍රශ්නයක් නඟා එයට පිළිතුරු සපයන ස්වරූපයෙන් විචරණ ඉදිරිපත් කිරීම කථේතුකමායතා විචරණයයි. මේ අනුව ගාථා රහිත වූ බ්‍රහ්මඡාල සූත්‍රය ද කථේතුකමායතා ස්වරූපයෙන් අර්ථ විචරණය කරන සූත්‍රයක් බැව් ටීකාව පෙන්වා දෙයි.

1. ලීනාර්ථ පද වර්ණනා

ටීකා කතුවරයා විශේෂ පද කෙරෙහි අවුච්චා විචරණයන්ට අතිරේකව ලීනාර්ථ වර්ණනා සිදුකරන අයුරු පද කිහිපයක් විමසීමෙන් පැහැදිලි වේ. බ්‍රහ්මඡාල සූත්‍ර නිදානයට අනුව මණ්ඩල මාලයට හෙවත් සන්තිපාත ශාලාවට රැස් වූ හික්කුන් අතර ඇති වූ සුප්පිය සහ බ්‍රහ්මදත්ත මානවකයන්ගේ සාකච්ඡාමය කථාව 'සංඛියාධම්ම' යනුවෙන් අදහස් වේ. මෙම පදය ථෙරවාදී සම්ප්‍රදායන් තුළ 'සඛිඛියාධම්මො' සහ 'සඛිඛියාධම්මො' යනුවෙන් ප්‍රධාන රූපද්වයකින් ඉදිරිපත් කෙරේ. සඛි(ච)ඛියාධම්ම යනුවෙන් භාවිත වූයේ සිංහල පුස්තකොළ පොත්වල පමණි. මෙම යෙදීම බ්‍රහ්මඡාල සූත්‍රයට පමණක් විශේෂ වූවක් වන අතර වෙනත් සූත්‍රයන්හි මෙවැනි යෙදීමක්

දැකිය නොහැකිය. මෙම යෙදීම වෙනුවට කථා, ධර්මිකථා හෝ අන්තරාකථා යනුවෙන් වෙනත් සූත්‍රයන්හි මේ අර්ථය සඳහා යෙදී ඇත. කෙසේ වුවද මෙය උභයාර්ථ වාචී පදයකි. මෙම පදය සඳහා අර්ථ සපයනුයේ මෙපරිද්දෙනි. එනම් කථා ස්වරූපය, කථා නමයතාව,²² ඔවුන්ගේ කථා අභිප්‍රාය,²³ ඔවුන්ගේ කථා නමයතාව,²⁴ සංවාදය²⁵ යනාදී වශයෙනි. සුමංගලවිලාසිනි අර්ථවිවරණය සලකා බැලීමේ දී සඛිඛියා යනු කථා යන්නට සමාන වේ. (සඛිඛියා වුවුවත් කථා, කථාධර්මමොති අත්ථො).²⁶ ටීකාවේ දී සංඛ්‍යා ශබ්දය කෙරෙහි අවධානයක් යොමු නොවේ. 'කථාසභාවො, උපපරික්ඛාවිධිති කෙච්' යනුවෙන් කථාකම්ම යනු කථා ස්වභාවය බවත් ඇතැමෙක් පරික්ෂාකළ යුතු ආකාරය යන අර්ථයන් ඉදිරිපත් කෙරේ. අටුවා සහ ටීකා දෙකෙහිම මේ සඳහා ප්‍රමාණවත් විවරණ ඉදිරිපත් නොවේ. සඛිඛියා සහ කථා යන පද දෙකම ඉත්ථිලිංගයට අයත් වේ. එහෙත් මෙම අවධිකථා සහ ටීකා අර්ථවිග්‍රයට අනුව වේද, සංස්කෘත හෝ ප්‍රාකෘත භාෂාවන්ගෙන් සඛිඛියා හෝ සඛිඛියා පද කථා යන්නට සමාන අර්ථයෙන් යෙදෙන ආකාරයක් දැකිය නොහැකිය. ඇතැම් අටුවා විවරණ වර්තමාන මූලාශ්‍රයන් සමඟ විමර්ශනය කිරීමේ දී නිශ්චිත නිගමනයකට එළඹීමට බොහෝ සෙයින් දුෂ්කර වේ. සියලු සූත්‍ර පරිවර්තකයින් මෙය කථා යනාර්ථයෙන් පරිවර්තනය කරනුයේ ද අටුවා සහ ටීකා විවරණය මත පදනම්වය.

පාලි සූත්‍රවල සඛිඛා පදය ඥානාර්ථයෙන් යෙදී ඇත. 'සඛිඛා වුවුවති ඤාණං'²⁷ පාලියෙහි සඛිඛියා පදයෙන් අර්ථ නියෝජනය වන අයුරු ශබ්දකෝෂ, පරිවර්තන කෘතීන්ගෙන් පැහැදිලි වේ.²⁸ අවධිකථා විවරණ තුළ ද ඥානය, සංඛ්‍යානය, කොටස වැනි අර්ථ කිහිපයක් මෙම පදයෙන් ඉදිරිපත් කෙරේ. සාමාන්‍යයෙන් සඛිඛිය, සඛිඛා+ඉය යන්නෙන් 'ඥානයට අයත්' යන අර්ථ ලබාදෙයි. සඛිඛියධර්මම වශයෙන් හුස්ව රූපයෙන් තිබීමෙන් ද මෙම අර්ථයම ලබාදෙන බැව් පෙනේ. මෙම විග්‍රහයන්ට අනුව සඛිඛියධර්ම, සහ සඛිඛියාධර්මම රූපද්වමය උචිතය. එහෙත්

යෙදෙන අවස්ථාව අනුව වෙනස්විය හැකිය. සඛිඛියධර්මම වශයෙන් කෙටි රූපයෙන් සිටීම බුද්ධිමය සාධක (Intellectual Factor or Phenomenon) මත පදනම්වත් සඛිඛියාධර්මම වශයෙන් දුර්ඝ රූපයෙන් සිටීම කථාව (Talk) මත පදනම්වත් යෙදීම වඩා උචිතය.

මජ්ඣිම ඝිලයට අයත් 'විසුකදස්සන' යටතේ විචරිත 'පෙක්ඛං' යන පාඨය සඳහා ඉදිරිපත් කළ විවරණය ද එබඳු අවස්ථාවකි. නළුවන් සමූහයක් එක්ව ජනසමූහයා ඉදිරියෙහි දක්වන නැටුම් පෙක්ඛං යනුවෙන් හැඳින්වේ. අටුවාවේ දී බුද්ධිසෝභාවාරීන් 'පෙක්ඛන්ති නටසමජ්ජා' යනුවෙන් පෙක්ඛං යනු නටසමජ්ජා²⁹ යැයි විග්‍රහ කෙරේ. එහෙත් එමගින් පැහැදිලි අවබෝධයක් ලබාගැනීම තරමක් අසීරුය. ඇතැම්විට මෙවැනි සංස්කෘතිකාංග එකල සමාජයේ බහුලව පැවැති නිසා අටුවාචාරීහු මෙය ඉතා සංක්ෂිප්තව දක්වන්නට ඇත. එසේ නැතහොත් මෙම පදය විශේෂත්වයක් කොට නො සලකන්නට ඇත. එමගින් පැහැදිලි අර්ථයක් පාඨකයාට අවබෝධ කරගැනීමට ප්‍රමාණවත් නොවන බැව් සැලකූ ටීකාචාරී නැවත එම පදය කෙරෙහි අවධානය යොමු කරේ. මෙය ඉතා විස්තාරිත ආකාරයෙන් ටීකාවේ දී විවරණය වනුයේ මෙසේය. "කුතුහලවසෙන පෙක්ඛිතඛිබො පෙක්ඛං, නටසන්ඵඛිධිතා නච්චපයොගො. නටසමූහෙන පන ජනසමූහෙන කරණවසෙන නටසමජ්ජන්ති චුත්තං. සාරසමාසෙ පන පෙක්ඛං මහන්ති චුත්තං." එනම්, නළුවන් සමූහයක් එකතුව ජනසමූහයා ඉදිරියෙහි දක්වන නාට්‍ය රංගනයයි. කුතුහලය ඇතිකිරීම් වශයෙන් බැලිය යුතු නිසා පෙක්ඛා (ප්‍රේක්ෂා) නම් වේ, එය නාට්‍ය ශාස්ත්‍රානුසාරයෙන් දක්වනු ලබන නළුවන්ගේ ප්‍රයෝගයයි. නළුවන් සමූහයක් විසින් ජනසමූහයා මැද දක්වනු ලබන රංගනය නටසමජ්ජා නම් වේ.³⁰

බුද්ධිසෝභාවාරීන් ක්‍රිස්තවර්ෂ 5-6 සියවස් අතර අවධිකථාකරණය සිදුකරනුයේ මහාවිහාරිකයන් සතුව පැවැති

සිහලටියකට මූලික කරගනිමිනි. එනිසා මහාවිහාර සම්ප්‍රදාය අභිබවමින් ස්වකීය අර්ථවිවරණ සිදුකිරීම අපහසු වූවාට සැක නැත. එහෙත් පොළොන්නරු අවධියට අයත් 12-13 සියවස් තුළ සිදුකෙරෙන ටීකා රචනයේ දී කතුවරුන්ට ඉතා පෘථුල ලෙස අර්ථ විග්‍රහ සිදුකිරීමට අවකාශ ලැබී තිබුණි. මෙකල මහාවිහාරීය මතයන්ට විරුද්ධව ක්‍රියා කළ අභයගිරිය, ජේතවනය වැනි භික්ෂු නිකායික මතයන් ද මධ්‍යස්ථව ඉදිරිපත් කිරීමට අවස්ථාව ලැබී තිබීම මෙයට හේතුවයි. ඒනිසා මහාවිහාරීය මතයන් මෙන් ම අන්‍ය නිකායික මතයන් ද ටීකාවාරීන් විසින් ස්වකීය ග්‍රන්ථයන්ට ඇතුළත් කළ හෙයින් මූල විවරණයන්ට වඩා වෙනස් වූ සහ පෘථුල අර්ථකථන ටීකා ග්‍රන්ථවල විද්‍යමාන වේ. භික්ෂුන්ට තහනම් වූ විසූකදස්සන යටතේ විවරිත 'පෙක්ඛං' යන පදය පිළිබඳව ද පූර්ණ විවරණයක් දැකිය හැකි වන්නේ එහි ප්‍රතිඵලයක් වශයෙනි.

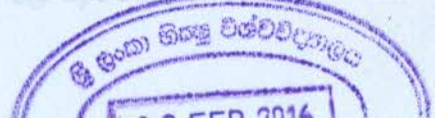
පෙක්ඛ (සං. ප්‍රේක්ෂා සහ ප්‍රේක්ෂක) ප + √ඊක්ඛ් ධාතුවෙන් නිෂ්පන්න රූපයක් වන අතර එයින් 'විමසුම් සහිතව යමක් දෙස බැලීම'³¹ යන අර්ථය ඉදිරිපත් වන බැව් රීස් ඩේවිඩ්ස් පෙන්වාදෙයි. විල්ඩර්ස් 'පෙඛා' සහ 'පෙක්ඛා' යනුවෙන් රූපද්වයක් දක්වන අතර එයින් ප්‍රාර්ථනාව, ඉෂ්ටාර්ථය, අපේක්ෂාව³² වැනි අර්ථ දක්වයි. බෞද්ධ සංස්කෘත ශබ්දකෝෂය මෙයින් භාසා³³ අර්ථයක් අදහස් කෙරේ. ප්‍රේක්ෂණ පදයට අර්ථ දක්වන සංස්කෘත ශබ්දකෝෂය දර්ශනය, රංගනයක් දෙස බැලීම, වෙනත් ඕනෑම මහජන ප්‍රදර්ශනයක් හෝ අපූර්ව සංදර්ශනයක්, මහජන ප්‍රදර්ශනයක් පවත්වනු ලබන ස්ථානයක්³⁴ යන අර්ථ ඉදිරිපත් කරයි.

මෙම විවරණ අනුව පෙක්ඛං යන්නෙහි වචනාර්ථය සංදර්ශනය යනුයි. මෙම පදය පිළිබඳ දීර්ඝ විවරණයක් රීස් ඩේවිඩ්ස් දීඝනිකාය පරිවර්තනයේ දී සිදුකරයි. වේදිකාගත සජ්චි සංදර්ශන යනාර්ථයෙන් පෙක්ඛං හමුවෙනුයේ මෙම අවස්ථාවෙහි පමණි. පෙක්ඛං සඳහා ලබා දුන් මෙම අර්ථය සූත්‍ර

සංග්‍රහ පරිවර්තනයේ දී ද³⁵ ඇල්බ්‍රෙට්ටි වේබර්³⁶ ස්වකීය ඉන්දියානු සාහිත්‍ය ඉතිහාසය ග්‍රන්ථයේ දී අනුමත කර තිබේ. එහෙත් ක්‍රි.පූ. 6 වෙනි සියවසේ දී නාත්‍යශාලා හෙවත් වර්තමාන කලාගාර ස්වරූපයෙහි රංග ශාලා පවතින්නට ඇතැයි සිතීම දුෂ්කරය. මේනිසා බුද්ධසෝම හිමියන් විසින් මෙම පදය විවරණය කරණුයේ නට-සමජ්ජා යනුවෙන් අර්ථය තරමක් ලිහිල්වය. 'නට' යනු නාට්‍ය රඟ දක්වන්නා හෙවත් නළුවාය.³⁷ පාලි සමජ්ජ රූපය ඉතා පැරණි විශේෂ පදයකි. මෙහි සංස්කෘත රූපය සමජ්ජා වන අතර පීටර්බර්ග් සහ මෝනියර් විලියම් විසින් ජනසමූහයා එකතුවන ස්ථානය³⁸ යනුවෙන් අර්ථ දක්වයි. සමජ්ජ (සං. සමාජ, සං+අජ්, යනු සභාව, රැස්වීම, සමූහය යන අර්ථ) යන්නෙන් උත්සවයක් සඳහා මිනිසුන්ගේ එකතුවීම, සංදර්ශනය, රඟමඩලක් තුළ පැවැත්වෙන රංගනය වැනි අර්ථ විශේෂයෙන් උද්දීපනය කෙරෙයි. මුල් අවදියේ දී පර්වතයක් මුල්කොටගෙන අභිචාර විධියක් වශයෙන් විවිධ උත්සව පැවැතුණි. පසුකාලයේ දී ජ්ජ්හන නුවරට ආසන්න පර්වතයන්හි විවිධ වූ ඓතිහාසික චාරිත්‍ර විධි පැවැතුණු බව ගිරග්ග සමජ්ජ (කඳු මුදුනෙහි පැවැති සංදර්ශන) වැනි නාට්‍ය සංදර්ශනයන්ගෙන් පැහැදිලි වේ.³⁹

මෙම සියලු කරුණු පිළිබඳ විශේෂ අවධානයක් යොමු කරමින් ටීකාවාරීන් විසින් පෙක්ඛං සම්බන්ධයෙන් පූර්ණ විවරණයක් සිදුකර තිබේ. මෙහි අටුවා විග්‍රහය ඉතා සංක්ෂිප්ත වූ නමුත් ටීකා විවරණය ඉතා දීර්ඝ සහ පැහැදිලිව දක්වා තිබේ. එය තත්සමාජ පසුබිම තුළ පැවැති සංස්කෘතිකාංග පිළිබඳව පාඨකයාට පූර්ණ අවබෝධයක් ලබාගැනීමට උපකාරී වේ. සාරසමාසයෙහි ද පෙක්ඛං යනු උසස් ක්‍රියාවක් ලෙසින් සැලකූ බව අන්‍යග්‍රන්ථාන්තර මතයන් ද ඉදිරිපත් කරමින් දක්වා තිබේ.

මහාසීල කාණ්ඩයෙහි තිරග්චිත විද්‍යා යටතේ හික්ෂු ආජීවයට අකැප වූ වෛද්‍ය විධික්‍රම මාලාවක් අන්තර්ගත වන අතර එයින් පිළිබිඹු වන තත්කාලීන සමාජයේ පැවැති ආයුර්වේද විකිත්සක

ක්‍රම පිළිබඳ අවබෝධයක් ලබාගත හැකිය. ඒ අතුරින් මූලභෙසජ්ජානං අනුජ්ජදානං යනු 'ඉමිනා කායනිකිච්ඡං දස්සෙති' යනුවෙන් කාය විකිත්සාව⁴⁰ අර්ථ දක්වන බව අවධිකරා විවරණයයි. එනම්, බෙහෙත් මඟින් කරන වෙදකම යි. මෙම අටුවා විග්‍රහයෙන් පමණක් පැහැදිලි අවබෝධයක් ලබාගැනීමට අපහසුය. මූලභෙසජ්ජ යනු රෝග සුවකිරීමට දෙන මුල් බෙහෙත යි. මෙයට පරිවර්තකයින් විසින් ශරීර රෝග සුවකිරීමට බෙහෙත් නියම කිරීම,⁴¹ රෝග මූලයට බෙහෙත් කිරීම,⁴² බාහිර රෝගාදියෙන් ශරීරයට එන බලපෑම් තුරන් කිරීමට ඖෂධ ආලේප භාවිත කිරීම⁴³ වැනි අර්ථ ඉදිරිපත් කෙරේ.

සංස්කෘතයෙහි ප්‍රධාන ආයුර්වේද ග්‍රන්ථයක් වන සුශ්‍රූතසංහිතාවෙහි කායවිකිත්සාව හඳුන්වමින් ශරීරාංගයෙහි ඇතිවන සියලු රෝග සුවකිරීම අදහස් කෙරේ. එනම් උණ, රක්තවාත, චිඡලනය, උන්මාදය, සම්රෝග, මුත්‍රා සම්බන්ධ රෝග, අනිසාරය (කාය විකිත්සා නාම සර්වාංගසංශ්‍රිතානාං ව්‍යාධීනාං ජීවරක්තපිත්තශෝසොන්මාදාපස්මාරකෘෂ්ට මොහානිසාරාදීනාං උපශමනාර්ථා) ආදී ඒවා ය. මෙවැනි පූර්ණ විවරණයක් අටුවාවෙන් හමුනොවෙතත් ටීකාව එම අඩුව සපුරාලමින් පූර්ණ අර්ථකථනයක් ඉදිරිපත් කෙරේ. 'මූලානි පධානානි රොගුපසමෙ සමත්ථානි භෙසජ්ජානි මූලභෙසජ්ජානි. මූලානං වා ව්‍යාධීනං භෙසජ්ජානි මූලභෙසජ්ජානි. මූලානුබන්ධවසෙන හි දුට්ඨො ව්‍යාධි. මූලරොගෙ ච තිකිච්ඡෙන යෙභුයොන ඉතරං මූපසම්මතීනි. කායනිකිච්ඡනං දස්සෙතීනි ඉදං කොමාරහව්වසල්ලකත්තසලාකියාදී වාජීකරණ විසෙසභුතත්තී නම් තත්ථ තත්ථ චුත්තන්තා පරිසෙසවසෙන චුත්තං. රසායනත්තස්සාමි ඉදං සඞ්ගහො දට්ඨබ්බො.' මෙම ටීකා විවරණයට අනුව මූල රෝග උපසමනයට සමර්ථ බෙහෙත් මූලභෙසජ්ජ නම් වෙයි. මූලබන්ධ වශයෙන් රෝග දෙවැදැරුම්ය. මූල රෝග සහ විකිත්සක මඟින් සන්සිදුවන රෝග වශයෙනි. කාය විකිත්සාව යනු සාලාකිය, සල්ලකත්තිය සහ කොමාරහව්ව වශයෙන් දැක්වූ ශල්‍ය වෛද්‍ය ක්‍රම මඟින් රෝග සුවපත් කිරීමයි.

මෙම විවරණය රසායනත්තයෙහි ද දැක්වෙන බව ටීකාවාර්යයන් දක්වා තිබීමෙන් සංස්කෘත ආයුර්වේද ග්‍රන්ථයන්හි ආභාසය ද උපයෝගී කරගනිමින් අර්ථ විවරණය සිදුකර ඇති බැව් පැහැදිලි කරුණකි. අටුවා විග්‍රහයට අනුව ශල්‍ය වෛද්‍ය ක්‍රමය සාලාකිය (සලාකවෙජ්ජකම්මං)⁴⁴ නම් වේ. අෂ්ටාංග ආයුර්වේදයට අනුව ග්‍රීවාස්ථියෙන් උඩ ඇස්, කන්, නාස් සහ මුව ආදී ඉන්ද්‍රියන්ගේ රෝග නිවාරණ කිරීම සඳහා සිදුකරන ශල්‍ය කර්ම අර්ථවත් කෙරේ.⁴⁵ ටීකාවට අනුව සලාකවෙජ්ජකම්ම යනු අක්ෂි වෛද්‍ය කර්මය (සාලාකවෙජ්ජකම්මන්ති අක්ඛිවෙජ්ජකම්මං) යි.⁴⁶ මෙම වෛද්‍ය කර්මය තවදුරටත් විවරණය කරන ටීකාව, 'ඉදං චුත්තාවසෙස සලාකිය සංගහණත්ථං චුත්තන්ති දට්ඨබ්බන්ති. තෙත්තත්තජ්ජනාදයොපි සලාකියනෙවාති' යැයි මූලින් විවරිත තෙත්තත්තජ්ජන කර්මය ද සලාකිය වෛද්‍ය කර්මයටම අයත් විකිත්සක ක්‍රමයක් බැව් දක්වයි. ටීකා විග්‍රහයට අනුව මොරිස් වෝල්ෂ් ස්වකීය පරිවර්තනයේ දී මෙය අක්ෂි ශල්‍යකර්ම⁴⁷ යනුවෙන් රිස් ඩේවිඩ්ස් අක්ෂි වෛද්‍යවරයෙක්⁴⁸ වශයෙන් හික්බු බෝධි හිමියන් තෙත් සුවපත් කිරීම⁴⁹ යන අර්ථය ඉදිරිපත් කෙරේ. එහෙත් ශල්‍යකර්ම නමින් තෙත් පමණක් නොව ග්‍රීවයෙන් උඩ ඇති අනිකුත් කන්, නාස්, මුව ආදී ඉන්ද්‍රියයන් ද ඇතුළත් වන බවත් සංස්කෘත ආයුර්වේද ශාස්ත්‍ර ග්‍රන්ථයන්හි විවරිතය. වයිල්ඩර්ස් සාලාකිය යනු ශල්‍යකර්මවලින් එකක් බැව් දක්වා තිබේ.⁵⁰ සල්ලකත්තිය යනු ශල්‍යකරණ වෛද්‍යකර්මය යැයි අටුවා විග්‍රහය යි.⁵¹ සල්ලකත්ත යනු ශල්‍ය වෛද්‍යවරයා යි.⁵² අෂ්ටාංගවල එන ශල්‍යවිකිත්සාවලට පාලියෙහි සල්ලකත්තික සමාන වේ. වයිල්ඩර්ස් විසින් සල්ලකත්තිය සහ සල්ලකත්තික යනුවෙන් රූපද්වයක් දක්වන අතර එයින් ශල්‍යවෛද්‍ය කර්මයක් අර්ථවත් වන බැව් දක්වයි.⁵³ මූලභෙසජ්ජ විකිත්සක ක්‍රමයට අනුව ටීකාව දැක් වූ අනෙක් ආයුර්වේද වෛද්‍ය ක්‍රමය කොමාරහව්ව විකිත්සාවයි. දරුවන්ගේ ලෙඩවලට පිළියම් කිරීම දාරකතිකිච්ඡා බැව් අටුවා විග්‍රහය යි.⁵⁴ අෂ්ටාංග ආයුර්වේදයෙහි කොමාරහාත්‍ය

හෙවත් බාලවිකිත්සා වශයෙන් දැක්වූයේ මෙයයි. බ්‍රහ්මජාල සූත්‍ර පරිවර්තනයන්හි ළමාරෝග විශේෂඥ වෛද්‍යවරයෙක් වශයෙන් කටයුතු කිරීම යනුවෙන් අර්ථ දක්වා ඇත.⁵⁵ මේ අයුරින් ටීකාවෙහි විවරිත මූල හෙසජ්ජ ආයුර්වේද විකිත්සක ක්‍රමය මගින් අටුවාවේ දැක්වූ අර්ථ විග්‍රහයන්ට වඩා පූර්ණ විශ්ලේෂණයක් ලබාදීමට ටීකා විවරණය බෙහෙවින් උපකාරී වේ.

2. 'කෙවි, එකෙ සහ පොරාණා'

අටුවාවාර්හු පැරණි ආචාර්ය මතයක් ගෙනහැර කිරීමේ දී 'පොරාණා' යන පදය බෙහෙවින් භාවිත කරන ආකාරය දැකිය හැකිය. එයින් නිශ්චිත ආචාර්යවරයෙක් හෝ ආචාර්ය පරම්පරාවක් පැහැදිලි නොවූවත් එයින් ඉතා වැදගත් මතයක් ඉදිරිපත් කෙරේ. පොරාණාචාර්යවරුන් පිළිබඳ බ්‍රහ්මජාල සූත්‍ර වර්ණනාවෙහි ද බෙහෙවින් සඳහන් වේ. එසේම අටුවාවේ දී වෙනත් ආචාර්ය මතයක් දැක්වීමේ දී 'කෙවි, එකෙ, එකවිවෙ, අඤ්ඤෙ, අපරෙ' වැනි අවිනිශ්චිතාර්ථ නාමයන් ඔස්සේ ද කරුණු ඉදිරිපත් කෙරේ. ටීකාවෙහි විශේෂත්වය වනුයේ මෙම පදයන්ගෙන් සැඟවී පැවැති ආචාර්ය පරම්පරා ප්‍රකට කර දැක්වීමට බොහෝවිට උත්සුක වීමයි.

අටුවාවේ දී 'එකං සමයං සහ එකස්මිං සමයෙ' විවරණයේ දී 'පොරාණා පන වණ්ණයන්ති'⁵⁶ යනුවෙන් පැරණි ආචාර්ය මත විවරණය කෙරේ. එහෙත් මෙහි පොරාණා යනු කවුරුන්දැයි විවරණය කරන ටීකාව 'පොරාණාති අට්ඨකථාවරියා'⁵⁷ යැයි ඔවුහු අට්ඨකථාවාරිහුම බැව් දක්වයි. මෙහි අට්ඨකථාවාරීන් යනු බුද්ධසෝභාවාරීන්ට පූර්වයෙන් ලක්දිව විසූ සීහළ අට්ඨකථා රචනා කළ හෙළටුවාවාරීන්ය. ගන්ධවංසයට අනුව පොරාණාවරිය, අට්ඨකථාවරිය සහ ගන්ධකාරකාවරිය වශයෙන් ආචාර්ය පරම්පරා තුනෙකි.⁵⁸ මෙහි පොරාණාවරිය යනු ත්‍රිවිධ සංගායනාවන්ට සහභාගී වූ මහරහතන් වහන්සේලාය. එසේම මෙම පොරාණාවරිය නමින් අට්ඨකථාවාර්යවරු ද හැඳින්වූ බැව්

'යෙ පොරාණාවරියා තෙ යෙව අට්ඨකථාවරියා නාම' යැයි දැක්වේ.

සුමංගලවිලාසිනියේ දී 'කෙවි, එකෙ, එකවිවෙ' ආදී වශයෙන් අවිනිශ්චිතව අන්‍ය ආචාර්ය මත ඉදිරිපත් කළ අවස්ථාවන්හි දී ටීකාවාර්යවරුන් එයින් අර්ථවත් වූ ආචාර්ය නාමයන්, පරම්පරාවන් හෝ ග්‍රන්ථයන් පිළිබඳ සඳහන් කිරීම ඉතා වැදගත් ලක්ෂණයකි. මේ අනුව බ්‍රහ්මජාල සූත්‍ර වර්ණනාවෙහි පමණක් 'කෙවි හෝ එකෙ' යන්නෙන් අර්ථවත් වූ ආචාර්ය පරම්පරා 3ක් ටීකාවෙන් හමුවේ. එනම් සාරසමාසාවරීන්, උත්තරවිහාරවාසීන් සහ අභයගිරිවාසීන්ය. මෙම ආචාර්ය පරම්පරා හමුවෙන අවස්ථා කිහිපයක් මෙහි දී ඉදිරිපත් කෙරේ. කෙවි යනු විටෙක අභයගිරිවාසී හික්කුහුය. තවත් අවස්ථාවක උත්තරවිහාරවාසී හික්කුහුය, වරෙක සාරසමාසාවාරිහුය. එසේ නැත්නම් උත්තරවිහාර සහ සාරසමාසාවාරී දෙපාර්ශ්වය එක්වය. උත්තරවිහාරවාසී සහ අභයගිරිවිහාරවාසී යනු වෙනස් නම් දෙකකින් සඳහන් වූවත් එකම හික්කු පරම්පරාවක් ම බැව් දීඝනිකාය ටීකා සංස්කරණ හැඳින්වීමේ දී ලිලි ද සිල්වා විග්‍රහකරයි.⁵⁹ උත්තරවිහාරය යනු අභයගිරි විහාරය හැඳින්වීමට ම භාවිත නාමයක් බැව් මලලසේකරයන්ගේ ද පෙන්වාදීමයි.⁶⁰ මහාවිහාර සම්ප්‍රදායෙන් බැහැරව වෙනස් මඟක් අනුගමනය කළ හික්කු පිරිසක් ලෙසින් මේ දෙපාර්ශ්වය හැඳින්විය. 'යෙ කෙවි පනාහු (අටුවා),⁶¹ කෙවි ති අභයගිරිවාසිනො (ටීකා),⁶² මෙහි කෙවි යන්නෙන් අභයගිරිවාසිහු අර්ථවත් කෙරිණි. කෙවි අඤ්ඤං දස්සෙත්වා අඤ්ඤස්ස පරිවත්තනං සාවියොගොති වදන්ති (අට්ඨකථා),⁶³ කෙවිති සාරසමාසාවරියා උත්තරවිහාරවාසිනො ච (ටීකා),⁶⁴ සාරසමාස ආචාරීන් සහ උත්තරවිහාරවාසීන් සමාන අදහස් දැරූ ආචාර්ය පරම්පරා දෙකක් බැව් සමගාමීව යෙදී තිබීමෙන් පැහැදිලිය.

සාරසමාසය යනු ග්‍රන්ථයක් ද නැතහොත් හික්කු සම්ප්‍රදායක් ද යන්න විසඳා ගත යුතු කරුණකි. '....මත්තෙන

මකසරීරට්ඨාපනන්ති පි එකෙ,කුම්භසද්දන්තිපි එකෙ' (අටුවා)⁶⁶ 'සාරසමාසෙ පන පෙක්ඛං මහන්ති චුත්තං.එකෙ ති සාරසමාසාවරියා උත්තරවිහාරවාසිනො ව. සොහනසරකන්ති සාරසමාසෙ චුත්තං' (ටීකා)⁶⁶ මෙම වාක්‍ය කාණ්ඩයට අනුව 'සාරසමාසෙ' යනු සත්තම් විභක්ති, පුරුෂලිංග ඒකචචන පදයකි. 'සාරසමාසයෙහි' යනු එහි අර්ථයි. මෙයින් 'සාරසමාස' යනු ග්‍රන්ථයක නාමයක්ම බැව් උත්තරවිහාරට්ඨකථා සහ සාරසමාස පිළිබඳ පර්යේෂණය කළ සෝදෝ මෝරි සඳහන් කරයි.⁶⁷ ඒ අනුව සාරසමාස ආචරිය යනු තත් සම්ප්‍රදාය අනුගමනය කළ ආචාර්ය පරම්පරාවයි.

උද්ධලොමීති උභතො දසං උණ්ණාමයන්ථරණං. කෙචි එකතො උග්ගනපුප්ඵන්ති වදන්ති (අටුවා),⁶⁸ උද්ධලොමීයං කෙචිති සාරසමාසාවරියා උත්තරවිහාරවාසිනො ව (ටීකා),⁶⁹ කෙචි යනුවෙන් සඳහන් අටුවා පාඨ බුද්ධසෝභාවාරීන් දක්වනුයේ මහාවිහාරික මතයන්ට අනුගත වීමෙනි. ටීකාවාර්ය ධම්මපාලාවාරීන් එයින් වෙනස් වූ මඟක් අනුගමනය කරමින් ටීකාකරණයෙහි නියුතු වූ හෙයින් කෙචි යන්නෙන් අර්ථවත් වූ අභයගිරි, උත්තරවිහාර සහ සාරසමාස ආචාරීන්හුගේ විවිධ මතයන්ය.

කතමෙ පන දෙවා ? ඉමෙ නාමාති අට්ඨකථාය විචාරණා නන්ථී. දෙවතානං කම්මජතෙජො බලවා හොති, කරජං මණ්ඩලන්ති අවිසෙසෙන චුත්තත්තා පන යෙ කෙචි කබලිංකාරාහාරූපජීවනො දෙවා එටං කරොන්ති, තෙ දෙවා චවන්තිති වෙදිතබ්බා, යෙ කෙචි පනාහු නිම්මාණරති පරනිම්මිත්ත වසවන්තිනො තෙ දෙවාති. (අටුවා)⁷⁰ කෙචිති අභයගිරිවාසිනො (ටීකා),⁷¹ මෙහි දෙවියන් පිළිබඳ සිදුකළ අටුවා විචරණය ඉතා වැදගත් නිදර්ශනයකි. බුද්ධසෝභාවාරීන් 'තෙ දෙවා' යන්න විචරණය කිරීමේ දී මහාවිහාරිකයන් සතුව පැවැති සිහලට්ඨකථා තුළ පැහැදිලි අර්ථ විග්‍රහයක් දක්නට ලැබී නොමැති බව 'ඉමෙ නාමාති අට්ඨකථාය විචාරණා නන්ථී'

යනුවෙන් ස්වකීය විචරණය සිදුකිරීමට පූර්වයෙන් ම සඳහන් කිරීමෙන් පැහැදිලි වේ. අනතුරුව සිදුකෙරෙන සෑම විග්‍රහයක්ම 'යෙ කෙචි පනාහු' යනුවෙන් අන්‍ය ආචාර්ය මතයන් දැක්වූවත් ඒ කිනම් ආචාර්ය මතයක් දැයි සඳහන් නොකරයි. මේ අවධියේ මහාවිහාරිකයන් අභයගිරිකයන්ගේ මතයන් පිළිනොගැනීම නිසා බුද්ධසෝභ හිමියන්ට එසේ කිරීමට සිදුවන්නට ඇත. ධම්මපාලාවාරීහු 'කෙචි' යන්න පැහැදිලි කරමින් 'කෙචිති අභයගිරිවාසිනො' යැයි කෙචි යනු අභයගිරිවාසි හික්‍ෂුන්ම බව පැහැදිලිව සඳහන් කරති. ඒ අනුව අටුවාවාරීන් විචරණය කරනුයේ අභයගිරිවාසි හික්‍ෂුන්ගේ අර්ථකථනයක් බැව් සනාථ වේ.

මේ විස්තර අනුව බ්‍රහ්මජාල සූත්‍ර වර්ණනාවේ සාරසමාස, සාරසමාස ආචරිය, උත්තර විහාරවාසී, අභයගිරි විහාරවාසී යන ආචාර්යවාද පිළිබඳ පැහැදිලි අර්ථවිග්‍රහයක් දක්නට ලැබේ. එසේම ටීකාව ඇතැම් විට අන්‍ය ආචාර්ය මතයක් ඉදිරිපත් කිරීමේ දී 'කෙචි' භාවිතා කරමින් සිදුකරන ආකාරය ද දැකිය හැකිය. සිරවිභායනං විචරණය කරමින්, සිරවිභායනන්ති කෙචි පඨන්ති. තස්ස අන්ථො මන්තං පරිජපිත්වා සිරසා ඉච්ඡන්ස්ස අන්ථස්ස අවිභායනන්ති. (ටීකා)⁷² යනුවෙන් අර්ථ දක්වන ලදී. මෙම පදය ටෙරවාදී සම්ප්‍රදාය තුළ විවිධ වෙනස්කම් සහිතව භාවිත වී තිබේ. ඒ අනුව බුරුම ඡට්ඨසංගීති සංස්කරණයෙහි සිරිවිභායනං යනුවෙනුත් සිංහල පුස්තකාල පොත් සහ යුරෝපීය සංස්කරණයන්හි 'සිරවිභායනං යනුවෙනුත් සිංහල බුද්ධජයන්ති මුද්‍රිත සංස්කරණයෙහි සිරිවිභානං යනුවෙනුත් සියම් සංස්කරණයෙහි සිරිවිභායනං යනුවෙනුත් විකල්ප රූප කීපයකින්ම ප්‍රක්ත වේ. ඒ නිසාම ටීකාවාරී ධම්මපාල හිමියන්ට ද මෙම ගැටලුවට මුහුණ දීමට සිදු වූ බැව් 'සිරවිභායනන්ති කෙචි පඨන්ති' යනුවෙන් මෙය සිරවිභායනං වශයෙනුත් ඇතැමෙක් කියන බැව් දක්වන්නට ඇත. අටුවාවේ දී බුද්ධසෝභ හිමියන් සිරිවිභායන යන රූපය දක්වා තිබේ. මෙයින් මන්ත්‍ර ජපකොට

සිරිකත කැඳවීම යන අර්ථය ගෙන දෙන බව ටීකාවේ දී විවරණය කෙරිණි.

'අංගං' යන පදය විවරණයේ දී ද අන්‍ය ආචාර්ය මතයක් ඉදිරිපත් කරමින් 'කෙවි' පමණක් භාවිත කර ඇති බැව් දැකිය හැකිය. 'කෙවි' පන අංගන්ති අංගවිකාරන්ති වදන්ති. පරෙසං අංග විකාර දස්සනෙනාපි ලාභාලාභා වුවුවනිති' වශයෙනි. අටුවාවේ දී අංග යන්න විවරණය කරමින් දක්වනුයේ හස්ත, පාද රේඛාදිය සලකමින් පුද්ගලයාගේ ආයුෂ්‍යය, වස්තුව පිළිබඳ ඉදිරිපත් කරන රේඛා ශාස්ත්‍රය අංග නම් වන බවයි. එයට තවත් මතයක් ඉදිරිපත් කරන ටීකාව, ශරීරාංග විපර්යායයන් දැක්වීම අංගයැයි දක්වයි.

3. අතිරේක වර්ණනා ඉදිරිපත් කිරීම

අටුවාවේ විවරිත අපැහැදිලි හෝ අප්‍රකට තැන් නැවත විවරණය කිරීම ටීකාවන් මගින් සිදුවෙන ප්‍රධාන කාර්යය වන අතර ඇතැම්විට ඉතා දීර්ඝ අතිරේක වර්ණනා ටීකාවල ඉදිරිපත් කරන ආකාරය ද දැකිය හැකිය. බ්‍රහ්මජාල සූත්‍ර වර්ණනාවේ දැක්වෙන පාරමිතා පිළිබඳ විවරණය එවැන්නෙකි. පාරමිතා වර්ණනාව ආරම්භයේ දීම 'පාරමිසු අයං වින්ථාරකථා'⁷³ යනුවෙන් පාරමිතාවන්ගේ විස්තාරිත වර්ණනාව සිදුකරන බැව් සඳහන් කරමින් දසපාරමිතාවන්ගේ සිට බුදුන් වහන්සේ එල සමාපත්ති ලබාගැනීම දක්වා දීර්ඝ වර්ණනාවක් සිදුකෙරේ. එම වර්ණනාව අවසාන කරමින් 'ඉදං එතාසං එලන්ති අයං එන්ථ සංඛෙපො. වින්ථාරො පන බුද්ධචංස වරියාපිටක ජාතක මහාපදාන සුත්තාදීනං වසෙන වෙදිකබ්බො'⁷⁴ යනුවෙන් තමා ඉදිරිපත් කළ වර්ණනාව ඉතා සංක්ෂිප්ත වුවක් බවත් විස්තාරිත විවරණය සිදුකෙරෙන ග්‍රන්ථ සහ සූත්‍ර පිළිබඳවත් සඳහන් කෙරේ. ලීලී ද සිල්වාගේ දීඝනිකායටීකා සංස්කරණයේ මුද්‍රිත පිටු 34 ක් ඔස්සේ විවරිත ඉතා දීර්ඝ වූ මෙම අතිරේක වර්ණනාව ටීකාවට පමණක් සීමාවූවෙකි.

4. ව්‍යාකරණ විභාගදැක්වීම

අටුවාවෙහි නොදැක්වුණු ව්‍යාකරණ විභාග ටීකාවේ දී ඉදිරිපත් කෙරේ. සූත්‍රයක නිවැරදි අවබෝධය ලබාගැනීමට වියරණ දැනුම මූලික අවශ්‍යතාවකි. ටීකාවේ දී පදයෙහි සහ අර්ථයෙහි වැදගත් බව පෙන්වා දෙමින් 'අන්ථබ්‍යඤ්ජන සම්පන්නන්ති අන්ථබ්‍යඤ්ජන පරිපුණ්ණං උපනෙනබ්භාවනො, සංකාසන පකාසන විවරණ විභජන උත්තානිකරණ පඤ්ඤන්තිවසෙන ඡහි අන්ථපදෙහි, අක්ඛරපද බ්‍යඤ්ජනාකාර නිරුත්ති නිද්දෙසවසෙන ඡහි බ්‍යඤ්ජනපදෙහි ව සමන්තාගතන්ති වා අන්ථො දථිධ්බ්බො' යනුවෙන් සංකාසන පකාසනාදී වශයෙන් අර්ථ පද හයක් සහ අක්ඛර පදාදී වශයෙන් ව්‍යඤ්ජන පද හයක් වන බව පෙන්වාදෙයි. පාලි අථිධකථාවල දැක්වෙන ව්‍යාකරණ විවරණ පිළිබඳව අධ්‍යයනයේ දී ව්‍යාකරණ සම්ප්‍රදාය දෙකක් පිළිබිඹු වන බව විද්වතුන්ගේ පෙන්වාදීමයි.⁷⁵ එනම්, අථිධකථා නය, පොරාණ නය යන නම්වලින් පිළිබිඹුවන සම්ප්‍රදාය සහ අක්ඛරවින්තකා, සද්දවිදු, සද්දලකකණකොච්චො ආදී නම්වලින් පිළිබිඹුවන ව්‍යාකරණ සම්ප්‍රදාය වශයෙනි. මෙම විවරණයන් දේශීය සම්ප්‍රදාය අනුගමනය කළ ග්‍රන්ථ මෙන් ම විදේශීය සම්ප්‍රදාය අනුගමනය කළ සංස්කෘත ග්‍රන්ථවලින් සමන්විත විය. ටීකා අවධිය වන විට දේශීය මෙන් ම විදේශීය ව්‍යාකරණ ග්‍රන්ථයන්ගේ ආභාසය බෙහෙවින් ලැබෙන්නට වූ හෙයින් ම පූර්ණ ව්‍යාකරණ විභාග ටීකා තුළින් විවරණය කෙරිණි.

බ්‍රහ්මජාල සූත්‍ර වර්ණනාවේ 'වා' ශබ්ද විභාගය එයට පැහැදිලි නිදර්ශනයකි. 'වා සද්දො උපමාන සමුවචය සංසය වචස්සග්ග පදපුරණ විකප්පාදීසු බහුසු අන්ථෙසු දිස්සති'⁷⁶ මෙසේ වා ශබ්දය උපමානාදී බොහෝ අර්ථයන්හි යෙදෙන බව දක්වා ඒ ඒ අර්ථයන්ට නිදර්ශන පාඨ දක්වාලීම ද සිදුකර තිබේ. උපමානාර්ථයෙහි, 'පණ්ඨිතො වාපි තෙන සො' සමුවචයාර්ථයෙහි 'නං වාපි ධීරා මුනිං වෙදයන්ති'

සංශයාර්ථයෙහි 'කෙවා ඉමෙ කස්ස වා' වචස්සග්ග (සංස්කෘත. ව්‍යවසර්ග, උත්සාහ) අර්ථයෙහි 'අයං වා ඉමෙසං සමණබ්‍රාහ්මණානං සබ්බිකාලො සබ්බමුල්ලහො' පදපුරුණ අර්ථයෙහි 'න වායංකුමාරකො මත්තමඤ්ඤසී' විකප්ප (වෙනස්) අර්ථයෙහි, 'යෙ හි කෙවි හික්ඛවෙ සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා' වශයෙනි.

අටුවාවෙන් විවරණය නොවුණු බොහෝ ව්‍යාකරණ විභාග විකාචාරීන්ගේ අවධානයට යොමු වී තිබේ. 'ඉති හ තෙ' විග්‍රහ කරමින් 'එත්ථ ඉතිති චුත්තප්පකාරපරාමසනං' යනුවෙන් මුලින් ඉති යනු ඉහත සඳහන් කළ කාරණය බැව් අවධාරණය කරයි. 'හ කාරො නිපාතමත්තන්ති ආහ'" යනුවෙන් හකාරය නිපාතමාත්‍රයක් බැව් පෙන්වා දෙයි. එසේ ම 'ඉති හ මෙ' විවරණය කරමින් 'එත්ථ එවං සද්දන්ථො ඉති සද්දො, හ කාරො නිපාතමත්තං, සරලොපො ච කතො ති දස්සෙතුං චුත්තං එවං ඉමෙ ති'" යනුවෙන් 'ඉති' ශබ්දයෙන් 'එවං' අර්ථයත් හකාරය නිපාත මාත්‍රයෙහින් 'මෙ' යනු 'ඉමෙ' ශබ්දයෙහි ස්වර ලෝපය බවත් පැහැදිලි කෙරේ.

නාම විභක්ති විවරණයේ දී අට්ඨකථාවාරීහු මෙන්ම විකාචාරීහු ද විශේෂ ක්‍රමයක් අනුගමනය කරති. සංඛ්‍යා වශයෙන් ප්‍රථමා, ද්විතියා ආදී නම් දැක්වීමේ පාණිතී, කාතන්ත්‍ර ආදී ව්‍යාකරණයන්හි අනුගත ක්‍රමය මෙහිදී බැහැර කෙරේ. අටුවා ඇදුරන් ඒ ක්‍රමය සම්පූර්ණයෙන්ම වෙනස් කොට අර්ථානුගත විශේෂ පාරිභාෂික නම්වලින් ඒවා හඳුන්වා ඇත. මෙහි විභක්ති යන්න හැදින්වීම සඳහා භාවිත වන්නේ 'වචන' යන විශේෂ පාරිභාෂික ශබ්දයයි. අටුවාවන්හි විභක්ති අට නම් කෙරෙනුයේ පච්චන්ත, උපයෝග, කරණ, සම්පදාන, නිස්සක්ක, සාමි, භූමිම හා ආලපන යනුවෙනි. විභක්ති නාම හැදින්වීමේ දී අටුවාවාරීන් භාවිත කළ පාරිභාෂික ශබ්දමාලාවම විකාචාරීන් විසින් ද අනුගමනය කරමින් විභක්ති නාම විග්‍රහය සිදුකර ඇති බව බ්‍රහ්මජාල සූත්‍ර වර්ණනාවෙන් හමුවේ.

'භූමිමත්ථෙ හි එතං පච්චන්තවචනං' (ටිකා, පි. 77) 'අයොජ්ජමානෙ උපයොගවචනං න පාපුණාති සාමිචචනස්ස පසඛිගෙ අන්තරාසද්දයොගෙන උපයොගවචනස්ස ඉච්ඡන්තා' (ටිකා, පි. 62) 'විඤ්ඤාණවිටීයාති කරණත්ථෙ කරණවචනං' (ටිකා, පි. 49) 'වෙදනායාති නිස්සක්කවචනං' (ටිකා, පි. 197) 'විදිතාති ඉදං පන අවෙක්ඛිත්වා කත්තරි සාමිචචනං' (ටිකා, පි. 195) 'අම්බලට්ඨිකායන්ති සම්පත්ථෙ භූමිමවචනං' (ටිකා, පි. 67).

මේ අයුරින් ටිකා කර්තෘ ධම්මපාල හිමියන් අටුවාවාරීන් අනුගමනය කළ පැරණි ව්‍යාකරණ සම්ප්‍රදායත් එයටම ආවේණික පාරිභාෂික වචන මාලාවත් අනුගමනය කරමින් ව්‍යාකරණ විභාග දක්වා ඇති බැව් පැහැදිලි වේ.

සමාලෝචනය

උක්ත කරුණු සලකා බැලීමෙන් අට්ඨකථා විවරණ සම්බන්ධයෙන් හමුවෙන ව්‍යාකූල, ලීන, විෂම පදවලට විස්තර විභාග දක්වමින් රචිත ටිකා ග්‍රන්ථයන්ට පාලි සාහිත්‍යයේ හිමිවනුයේ අද්විතීය ස්ථානයක් බව පැහැදිලි කරුණකි. එසේම අටුවාවේ සඳහන් කෙවි, එකෙ වැනි පදවලින් අප්‍රකටව පැවැති අන්‍ය ආචාර්ය පරම්පරා පැහැදිලිව විශ්ලේෂණය කිරීම ටිකාවන්ගෙන් හමුවෙන වැදගත් සාහිත්‍යමය සාධකයකි. එසේම පැරණි ව්‍යාකරණ සම්ප්‍රදායන් පිළිබඳවත් ත්‍රිපිටක සූත්‍රයන්හි යථාස්වභාවය පිළිබඳවත් පූර්ණ අවබෝධයක් ලබාගැනීමට ටිකා අර්ථ විශ්ලේෂණය සුවිශේෂ වන බව බ්‍රහ්මජාල සූත්‍ර වර්ණනාවෙන් පැහැදිලි වේ.

ආන්තික සටහන්

1. Vācaspatyam, ed. Taranatha Tarkavacaspati, Vidyavilasa press, Varanasi, 1962, p. 3188.
2. චිකානෙ ගමනෙ ග්‍රන්ථාර්ථෝනා. විමලපද ව්‍යාධ්‍යා රූපෙ ග්‍රන්ථහෙදෙ. Ibid.
3. චිකානෙ ගමනෙ ප්‍රවීශ්‍යනෙ ඥායනෙ වාකාච්චරණග්‍රන්ථා, Sabdhakalpadruma, ed. SJ Radhakanta, Calcutta, 1908, p. 572.
4. රාහුල හිමි, කහටපිටියේ, ශ්‍රී ලංකාවේ පාලි ව්‍යාකරණ සම්ප්‍රදාය පිළිබඳ ඓතිහාසික අධ්‍යයනයක්, විද්‍යාරත්න මුද්‍රණාලය, හොරණ, 1996, 90 පිටුව.
5. Dīghanikāyattakathātīkā, vol. I(D-1 I), Ed. Lily da Silva, PTS, London, 1970, pp. Lxvi-Lxix.
6. Ibid p. LXVI.
7. Ibid p. LXVII.
8. Ibid p. LXVII.
9. Ibid p. LXVIII.
10. Ibid p. LXVIII.
11. ධම්මානන්ද හිමි, මකුරුපේ, බුන්මජාල සුත්‍රය, සමයවර්ධන, කොළඹ, 2000, පෙරවදන.
12. රාහුල හිමි, වල්පොල, ලක්දිව බුදුසමයේ ඉතිහාසය, කොළඹ, ගුණසේන මුද්‍රණාලය, ප්‍රස්තාවනා, 1965,11 පිටුව.
13. සාරදා, මංගල කලාපය, සංස්, අලගොඩ සුදස්සන හිමි, කැලණිය, විද්‍යාලංකාර මුද්‍රණාලය, 1963, 61 පිටුව.
14. D I, p.46.
15. D-a I, p. 128.
16. D-1 I, p. 65.
17. ලාභසක්කාරෙති ලාභසක්කාරසභිධානාය අවිඤ්චපත්තියාති කෙච්චි, ලාභසක්කාරෙ වා අවිඤ්චපත්තියාති අපරෙ. Majjhimanikāya tīkā, Burmese Edition, p. 180.
18. ධම්මානන්ද හිමි, මකුරුපේ, බුන්මජාල සුත්‍රය, 175 පිටුව.
- 19/ D-1 I, p. 238.

20. ibid, p. 244.
21. Kathetukamyatā: a desire or intention to speak or to teach; A Dictionary of Pāli I, ed. Margaret Cone, PTS, Oxford, 2001, p. 628; Kathetukamyatā: the wish to give a talk, the wish to answer (a rhetorical question); A Critical Pāli Dictionary III, ed. V.Trenckner, Copenhagen, 1992, p. 143.
22. 'Form of talk' the trend of talk, PED, p. 665
23. 'Drift of their talk' The Dialogue of the Buddha, Vol. I, Tr. Rhys David, PTS, 2002, p.2
24. 'Trend of their talk' The Long Discourses of the Buddha, Tr. Maurice Walshe, Wisdom Publication London, 1987, p. 67
25. 'Conversation', Bhikkhu Bodhi, p.54
26. D1 I, p.43
27. Nid II, p. 327
28. understanding, reason, intelligence; DPL, p. 452
saṅkhā: enumeration, calculation, estimating, denomination, definition, word, name; PED, p. 664
saṅkhā: notion; Bhikkhu ñāṇamoli & Bhikkhu Bodhi, p. 203
saṅkhāya kulāni upasaṅkamati: Aṅguttaranikāya II, Ed. Richard Morris, PTS, 1999, p. 143
29. Dīghanikāyatthakathā, Vol I, (D-a I), ed. T.W.Rhys Davids & J.Estlin Carpenter, Pali Text Society (PTS), London, 1968, p. 84.
30. D-1 I, p. 163.
31. pekkha (S. prekṣā&prekṣaka; fr.pa+īks) looking out for; Pali English Dictionary (PED), PTS, Oxford; 2004,p. 471.
32. pekhā&pekkhā: wish, desire, expectation; A Dictionary of the Pali Language (DPL), ed.R.C.Childers, Asian Education Services, New Delhi, 2003,p. 378.
33. prekṣa(P. pekkha) intending a jest; Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary II, Ed. Franklin Edgerton, Yale University Press, 1953, p. 394.
34. prekṣhaṇa, viewing, looking at or on (at performance); any public show or spectacle; a place where public exhibitions are held; A

- Sanskrit English Dictionary (SED), Sir Monier Monier Williams, Oxford, 1979, p. 712.
35. Theatrical representations; Buddhist Suttas, p. 192.
36. Albrecht Waber, The History of Indian Literature, London, 1914, p. 199.
37. naṭa: [S. naṭa, Pkt. naḍa of nṛt] a dancer, player, mimic, actor; PED, p. 345.
38. samajyā, meeting place; SED, St. Petersburg, 1891, p. 590; place of meeting; SED, p. 1153.
39. PED, p. 682.
40. D-a I, p. 70.
41. The All Embracing net of views, tr. Bhikkhu Bodhi, Buddhist Publication Society, Kandy, Sri Lanka, 1978, p. 65.
42. Dialogues of the Buddha I, tr. Rhys Davids, PTS, Oxford, 2002, p. 26.
43. The Long Discourses of the Buddha, tr. Maurice Walsh, Wisdom Publications, Boston, 1995, p. 73.
44. D-a I, p. 98.
45. සාලාකියං නාම නාමෝච්චිවජනුගතානාං ශ්‍රවණ-නසන-වදන-ග්‍රානාදි සංග්‍රිතානාං ව්‍යාධිනාං උපශ්මනාර්ථං.
46. *D-I*, p. 97.
47. The Long Discourses of the Buddha, p.73
48. Dialogues of the Buddha I, p.26
49. The All Embracing net of views, p.65
50. *DPL*, p. 421.
51. සල්ලකන්ත වෙජ්ජකම්මං, *D-a I*, p. 97.
52. Majjhimanikāya I, ed. V. Trenckner, PTS, 1979, p. 429.
53. *DPL*, p. 422.
54. *D-a I*, p. 97.
55. The Long Discourses of the Buddha, p.73; The Long Discourses of the Buddha, p.73; The All Embracing net of views, p.65

56. *ibid*, p. 33.
57. *D-I*, p. 60.
58. ගන්ධවංසො, සංස්. මැදගම්පිටියේ විජිතධම්ම හිමි, බෞද්ධ සංස්කෘතික මධ්‍යස්ථානය, නැදීමාල, 2011, 6 පිටුව.
59. *D-I*, pp. Lix-Lxii.
60. Dictionary of Pali Proper Names I, ed. G.P. Malalasekera, PTS, 1997, p. 360.
61. D-a I, 114.
62. *D-I*, p. 207.
63. D-a I, p. 80.
64. *D-I*, p. 163.
65. D-a I, p. 84.
66. *D-I*, p. 163.
67. Journal of the Pali Text Society. Vol. XI, ed. K.R. Norman, 1988, p. 16.
68. D-a I, p. 87.
69. *D-I*, p. 164.
70. D-a I, p. 114.
71. *D-I*, p. 207.
72. *ibid*, p. 169.
73. *D-I*, p. 86.
74. *ibid*, p. 130.
75. පියරතන හිමි, වෘගම, පාලි අවිධිකරාවන්ති පිළිබිඹුවන ව්‍යාකරණ සම්ප්‍රදාය, සම්පවර්ධන, කොළඹ, 2000, 50 පිටුව.
76. *D-I*, p. 74.
77. *ibid*, p. 65.
78. *ibid*, p. 69.